

Çeşitli Yönleriyle
KERBELA
(Tarih Bilimleri)

I. Cilt

EDITÖR
Doç. Dr. Alim YILDIZ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU



KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI

SIVAS - 2010

ŞİA'DA KERBELÂ MATEMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ESKİ İRAN KÜLTÜRÜYLE İLİŞKİSİ

Fatih Topaloğlu

Matem (ماتم) kelimesi Arapça ماتم kökünden türemiş olup “sevinç veya hüznün sebebiyle bir araya gelmiş olan erkek veya kadınlar topluluğu” anlamında iken¹ zamanla anlam kaymasına uğrayarak ölen kişi veya kişilerin ardından hissedilen acıyı, kederi ve bu sebeple ağlayıp sızlamayı, yas tutmayı ve bunların belirli ayinlerle icrasını ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.²

Toplumsal bir kurum niteliğinde olan matem ve bu geleneğe bağlı uygulamalar, acı çekenlerin kederlerini belli etme, belirli bir süre acıyı yaşama ve nihayet keder verici durumdan uzaklaşmasının bir göstergesi olarak ortaya koyulmaktadır. İnsanlık tarihine bakıldığında dünyanın her yerinde gerek ilkel gerekse medeni toplumlarda matem törenleri ve adetlerinin var olduğu görülmektedir.³

Heredot'un anlattığına göre, Mısırlıların yas ve cenaze törenleri kendilerine has uygulamalar içermektedir. Önemli bir kimse ölünce evin bütün kadınları başlarına ve yüzlerine çamur sürer, erkekler ve kadınlar ölüyü evde bırakıp elbiselerini vücutlarına ipe sardıktan sonra çıplak göğüslerini döverek sokaklarda dolaşırlardı. Törenler ölünün mumyalanmaya götürülmesiyle sona ererdi. Heredot sebebini belirtmemekle birlikte, Mısır'da Bubastis şehrinde geleneksel olarak yapılan törenlerde de on binlerce kadın ve erkeğin kurbanlar kestikten sonra benzer şekilde göğüslerini vurarak dövündüklerini nakleder. Diğer ülkelerdeki yas sırasında saçlarını kesme âdetinin aksine Mısırlılar, saçlarını ve sakallarını uzatırlardı.⁴

İslam'dan önce, Mezopotamya bölgesinde de destan ve efsanelerde taziyenin izlerine rastlanmaktadır. Yunan efsanelerinden anlaşıldığına göre Afrodite'ye âşık olan Adonis anısına yaz aylarında yapılan dinî anma merasimleri ve eski Babil tanrılarında Temmuz için yas tutma günü gibi

¹ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari (711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Daru's-Sadir, Beyrut 1956, “Etm”, XII, 3-4.

² Harman, Ömer Faruk, “Matem”, *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 127.

³ Örnek, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1979, s. 81.

⁴ *Heredot Tarihi*, çev. Perihan Kuturman, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973, s. 85, 91, 95.

matem günlerinin olduğu bilinmektedir.⁵ MÖ. VII. yüzyılda öne çıkan İskitler'de de kral öldüğü zaman cesedi mumyalanır ve kabileler arasında gezdirilirdi. Cenazenin geçtiği yerlerdeki halk kulaklarından bir parça keser, başlarını tıraş eder, kollarına yuvarlak şekiller yapar, bıçakla başlarını ve alınlarını yaralar, ellerine ok batırırlardı. Soylu olmayan biri öldüğünde de benzer şekilde gezdirirler ve bu törenler kırk gün devam ederdi.⁶

Kitab-ı Mukaddes'te İbranilerin çeşitli matemlerinden bahsedilmektedir. Hz. İbrahim yirmiyedi yaşında Kenan diyarında ölen eşi Sâre için yas tutmuş⁷ Eyub peygamber de oğulları ve kızları ölünce onların üzüntüsünden kaftanını yırtmış, saçlarını kesmiş, secde ederek, "Rab verdi ve Rab aldı" demiştir. Eyüp'ü teselliye gelen üç dostu Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildad ve Naamalı Tsofar da onun acısına ortak olmaya karar verip seslerini yükselterek ağlamışlar, kaftanlarını yırtmışlar, başları üzerine toprak saçmışlar, Eyüp'ün derdinin çok büyük olduğunu gördüklerinden yedi gün yedi gece onunla beraber yere oturup yas tutmuşlar ve hiç konuşmamışlardır.⁸ Yahudilikte matem adetleri elbiseyi yırtma, çula sarılma, yere oturma, başa kül serpmeye, kül üzerinde yatma, bedeni kesme, saçı yolma, ağlayıp dövünme, oruç tutma gibi çeşitli şekillerdeydi. Kitab-ı Mukaddes'te en çok geçen matem türü elbiseleri yırtmaktır. Bu uygulama sadece İbranilere has olmayıp Asurlularda, Perslerde, Greklerde ve Romalılarda da vardı. Hz. Musa özel sebeplerle elbise yırtmayı Harun ve çocuklarına yasaklamıştır ancak Yahudi tarihinde bu uygulama ile sık karşılaşmaktadır.⁹

Hristiyanlıkta da Hz. İsa için taziye yapıldığı bilinmektedir. Yeni Ahid, Hristiyanların ölen kimselerin ardından çeşitli şekillerde matem yaptıklarına dair bilgi veren ayetler içermektedir.¹⁰ Ancak Hristiyanların fazla üzülmeye ümitsizliğe kapılmamaları, birbirlerini teselli etmeleri gerekmektedir. Çünkü kıyamet gününde Hz. İsa yeniden yeryüzüne gelecek, ölüleri tekrar diriltecek

⁵ Chelkowski, Peter J., "Taziye: Nemayeş-i Bumi-i Pişrov-i İran", *Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran*, ed. Peter J. Chelkowski, çev. Davud Hatemi, İntişarat-ı İlmi ve Ferhengi, Tahran 2005, s. 9; And, Metin, *Ritüelden Drama Kərbela-Muharrem-Taziye*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 25.

⁶ Herodot Tarihi, s. 179-180.

⁷ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin, 23/2.

⁸ Kitab-ı Mukaddes, Eyub, 1/13-22, 2/11-13.

⁹ Kitab-ı Mukaddes, Ester, 4/1-4, Levililer, 10/6, Yoel, 1/8, 13-14; Harman, "Matem", *DİA*, XXVIII, 127.

¹⁰ Fulchignoni, Enrico, "Mulahazati-i Çend der Mukayese beyn Merasim-i Taziye-i İrani ve Numayeş-i Musayib ve Âlam-ı Mesih der Seddehay-i Miyane-i Mesih der Mağribzemini", *Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran*, s. 169; Kitab-ı Mukaddes, Matta, 9/23, Luka, 8/52, Resullerin İşleri, 8/2.

ve Rab ile havada buluşmak için bulutlara çıkacaklardır.¹¹ Zira onlar Yeni Kudüs'le müjdelenmektedirler ve orada artık ölüm, matem, ağlayış ve acı olmayacaktır.¹² Muhtemelen bu ayetler sebebiyledir ki Hristiyanlıkta matem için çalgı çalınması, kiralık ağıtçılar tutulması, üzüntünün gürültülü bir şekilde dışa vurulması yasaklanmış ve cenaze matemlerinde aşırılığa kaçılması Kilise tarafından yasaklanmıştır.¹³

Eski Türkler de ölüm sonrasında büyük acı duyduklarını çeşitli uygulamalarla ortaya koyarlardı. Çin kaynakları yas tutan Türklerin bağıra çağıra ağladıkları, saçlarını başlarını dağıttıkları, elbiselerini yırttıklarını haber vermektedir. Göktürklerin matemde saçlarını ve yüzlerini kestiklerini, kulaklarını çizdiklerini haber vermektedir. Saç kesme ve yüzü yaralama Hunlarda da mevcuttur. Kırgızlar ve Kazakların yas tutma tören ve âdetleri de Göktürkler ve Oğuzlardakine benzemektedir. Ancak Kırgızlarda matem sırasında yüzlerini kesme ve yaralama yoktu. Onlar ölüye ağlarlar, matem ölünün yakılıp gömülmesi ve mezarının yapılmasından sonra sona ererdi. Anadolu'da da ölen kişinin ardından çoğunlukla kırk gün olmakla birlikte, üç günle bir yıl arasında değişen sürelerde yas tutulduğu, renkli ve süslü elbiseler giymekten, gezmeye ve eğlenceye gitmekten, yıkanmaktan ve tıraş olmaktan kaçınıldığı, yaşlı kadınların saçlarını kestikleri görülmektedir. Diğer taraftan Türklerde yas sırasında ölenin atının kuyruğunun kesilmesi, siyah giyinmek, yaşlı çadıra bayrak asmak, elbiseyi ters giymek, başı açık tutmak veya siyah mendil bağlamak da matem adetlerindedir.¹⁴ Eski Türklerdeki cenaze merasimlerinde "sığıtçı"¹⁵ denilen özel ağlayıcılar bulunurdu. Ölen kişinin önemine göre büyük bir halk kitlesi de ağlayıcıların arkasından cenazeyi takip ederdi. Ögel'e göre Muharrem törenlerinin eski Türklerdeki cenaze törenleriyle büyük benzerliği bulunmaktadır.¹⁶

Eski devirlerdeki matem uygulamalarına bakıldığında kültürden kültüre değişiklik göstermekle beraber matem süresinin ve derecesinin kaybedilen

¹¹ Kitab-ı Mukaddes, Birinci Selanikliler, 4/13-18.

¹² Kitab-ı Mukaddes, Vahiy, 1/2-4.

¹³ Harman, "Matem", DİA, XXVIII, 128.

¹⁴ İnan, Abdülkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s. 187, 195-200; Sümer, Faruk, Oğuzlar, Ana Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1980, s. 414-415; Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s. 81-84; "Anadolu Folklorunda Yas", I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, s. 399-409; Ögel, Bahaeddin, İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1984, s. 88.

¹⁵ Sığıt: Ağlama, gözyaşı dökme. Bkz. Kaşgarlı Mahmud, Divan-ı Lügati't-Türk, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 488.

¹⁶ Ögel, Bahaeddin, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Kömen Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1979, s. 308.

kişiye verilen öneme ve ona duyulan sevgiye göre değiştiği ancak genel olarak her toplum için belirli davranış biçimlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Eğlence sayılabilecek etkinliklerden kaçınmak, ağlamak, ağıtlar yakmak, hiçbir şey yapmadan kalmak ve sadece yas tutmak, elbiselerini yırtmak, siyah elbiseler giymek, saçlarını kesmek veya saçını sakalını uzatmak, yemekten içmekten kesilmek matemi belirten başlıca hareket şekilleri olarak görülmektedir.

İslam tarihine baktığımızda matemlerin en meşhuru, 10 Muharrem 61 (9 Ekim 680)¹⁷ günü başta Hz. Hüseyin olmak üzere Kerbelâ'da şehit edilen Müslümanları anmak üzere yapılan ve "*ayin-i sükvarî*" (آیین سوگواری), "*taziye*" (تعزیه), "*azadari*" (عزاداری) gibi isimlerle de anılan matem ayinidir. Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'e yardım edemeyişlerine çok üzülen Süleyman b. Surad¹⁸ ve arkadaşları Kerbelâ olayından kısa bir süre sonra Süleyman'ın evinde toplanmışlar ve onu İslam tarihinde Tevvabun ismi verilen hareketin liderliğine seçmişlerdir.¹⁹ Tevvabun hareketi mensupları Yezid b. Muaviye'nin öldüğü 65 (684-85) senesine kadar kendilerine taraftar toplama ve propaganda çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Neticede 65 yılında Hz. Hüseyin'in intikamını almak ve onu şehit edenleri cezalandırmak düşüncesiyle harekete geçerler. Süleyman b. Surad ve beraberindekiler Kerbelâ'ya gelerek Hz. Hüseyin'in mezarı başında bir gece ve bir gündüz kalırlar. Feryadı figan ederek kötülükten dolayı pişmanlıklarını dile getirirler

¹⁷ Kerbelâ'da yaşanan olaylar hakkında detaylı bilgi için bkz. Dineveri, Ebu Hanife Ahmed b. Davud (282/895), *el-Ahbaru't-Tıval*, tah. Abdulmunim Amir, Beyrut 1959, s. 243-262; Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut trz., V, 400-467; Mesudi, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali (346/957), *Mürucu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, tah. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetu't-Ticariyyeti'l-Kübra, Mısır 1958, III, 64 vd.; İbn Esir, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Abdilkerim b. Abdilvahid eş-Şeybani (630/1232), *el-Kamil fi't-Tarih*, Beyrut 1965, IV, 46-91; İbn Kesir, Ebu'l-Fida (774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, VII, 174 vd.; Köksal, Asım M., *Hz. Hüseyin ve Kerbela Faciası*, Köksal Yayıncılık, Dördüncü Baskı, İstanbul 2001, s. 137 vd.

¹⁸ Süleyman b. Surad, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kufe'ye yerleşmiş, Hz. Ali'nin tarafında Cemel ve Siffin savaşlarına katılmıştır. Hz. Hüseyin'i Kufe'ye davet edenlerdendir ancak daha sonra Hz. Hüseyin'e mesafeli durmuş ve onun şehit edilmesinden sonra da pişman olarak Tevvabun hareketinin önderliğini yapmıştır. İbn Sa'd, Ebu Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni (168-230/784-845), *et-Tabakatu'l-Kubra*, Daru Beyrut, Beyrut 1957, IV, 292-293; Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, V, 352, 552 vd.; İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, IV, 20.

¹⁹ Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir (279/892), *Ensabu'l-Eşraf*, ed. S. D. F. Goitein, Hebrew University Pres, Jerusalem 1936, V, 204-205; Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, V, 552-555; İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, IV, 158-161.

ve günahlarından dolayı tövbe ederler. Namaz kılarak ona rahmet dilerler. İşte bu olay *ayin-i sükvarin*in gayri resmi başlangıcı olmuştur.²⁰

Hız. Hüseyin ve beraberindeki yetmiş iki Müslüman'ın Kerbelâ'da katledilmesi nedeniyle Şiîler, buldukları her yerde Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyti'nin şehit edilmesini anmak, öldürenlerin de kötülüklerini vurgulamak için dinî temalı törenler düzenlemektedirler.²¹ Taziye merasimleri de denilen bu törenler ilk başlarda Şiî mezhebini kabul eden halk tarafından yapılıyordu. Fakat zamanla Şii mezhebinin duygu ve düşüncesini yansıtan önemli bir kurum haline gelmeye başlayınca toplumun üst tabakalarına ulaşarak Şii Müslümanların bütün kesimleri tarafından icra edilir oldu. Günümüz Şii dinî törenlerinin en önde geleni olan Kerbelâ mateminin XVIII. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı²² iddia edilse de Muharremle ilgili resmi törenlerinin ilk defa Büveyhiler²³ döneminde Sultan Muizu'd-Devle (945-967)'nin emriyle yapılan Aşura merasimleriyle başladığı bilinmektedir. Büveyhilerden önce Bağdat'ta büyük bir Şiî topluluğu yoktu. Bu sırada Şiîler'in en güçlü olduğu yer Bağdat'ın batısındaki Kerh mahallesiydi. Bunun yanı sıra Bağdat'ta başka Şiî merkezleri de teşekkül etti. Muizu'd-Devle Muharrem ayının ilk on gününü Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini anmak üzere umumi matem olarak ilan ederek, 10 Muharrem 352 (8 Şubat 963) günü bütün Bağdat halkının çarşı ve dükkânlarını kapatmalarını, kadın erkek herkesin siyahlar giyerek şehirde dolaşmasını ve Hz. Hüseyin için matem tutmasını emretmişti. Sünnî Bağdat halkı, Şiîler bir hayli güçlendiği ve Muizu'd-Devle de onlardan yana olduğu için bu emre uymak zorunda kaldılar. Muizu'd-Devle ayrıca 18 Zilhicce 352'de (7 Ocak 964) Gadir-i Hum gününün bayram olarak kutlanmasını emretti. Bu maksatla şehir süslenerek gece gündüz şenlikler yapıldı. Daha sonraki yıllarda da Şiîler bu günlerde büyük merasimler düzenlemişlerdir.²⁴

²⁰ Belazuri, *Ensabü'l-Eşraf*, V, 205-209; Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, V, 558, 563, 580, 589; İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, IV, 178; Uludağ, Süleyman, "Ayin" –Tasavvuf-, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 250-251.

²¹ Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, Dördüncü Baskı, Ankara 2006, s. 86-87; Köksal, Asım M., *Hız. Hüseyin ve Kerbelâ Faciası*, s. 213.

²² Lewis, *Ortadoğu*, s. 327.

²³ İran Deylem kökenli olup 932-1056 (veya 1062) arasında (124 yıl) Fars, Huzistan, Cibal ve Irak bölgelerinde hüküm sürmüş olan, Farsça konuşup resmi yazışmalarda Arapça kullanan, Şia'nın Zeydiyye mezhebini benimsemiş Büveyh ailesinin kurduğu devlettir. İran'da Arap hâkimiyetinin sona ermeye başladığı yıllardan İran'ın Türk hâkimiyetine geçtiği yıllar arasında geçiş döneminde hüküm sürmüşlerdir. Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar – İslam Devletleri-*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, I, 715.

²⁴ İbn Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, VIII, 549-550; İbn Miskeveyh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed (940-1030), *Kitabu'Fecaribi'l-Ümem*, ed. H. F. Amedroz, Mısır 1915, II, 200; Donaldson, Dwight M., *The Shi'ite Religion*, London 1933, s. 277; Bektaş, Mayil,

Kerbelâ matemlerinin Fars kültürel mirasından önemli ölçüde beslendiği görülmektedir.²⁵ Perslerin, Xerkes (Kherkes) dönemindeki Yunan seferi sırasında, Plataea savaşından (MÖ. 479) kısa bir süre önce Boiotia'da, ordunun sadece askerleri değil kral tarafından da çok sevilen komutanlarından Masistius'un Yunanlılarca öldürülmesi üzerine kendi adetlerince yas tuttukları, matem işareti olarak saçlarını kestikleri, atları ile katırlarının yelelerini tıraş ettikleri, matem nedeniyle çok yüksek sesle bağırıp çağırdıkları rivayet edilmektedir.²⁶ Yine Xerkes'in, Atinalılara karşı savaşı kaybettiği haberi Pers ülkesine ulaşınca, hükümdarın öldüğünü sanan Persliler matem havasına bürünmüş, elbisesini yırtıp parçalamayan, ıstırap içinde ağlayıp sızlamayan Persli kalmamıştı. Bu matem havası Xerkes'in Sus şehrine gelişine kadar sürmüştü.²⁷ Bilindiği gibi Fars kültüründe destanların önemli bir yeri vardır. Firdevsi'nin Şehname'sinde yer alan destan kahramanlarından biri olan Siyavuş Türklerle olan mücadelesinde Türk Hakanı Alper Tunga (Afrasiyab) ile antlaşma yapmış ve onun kızı ile evlenmiştir. Daha sonra da kendisine atılan iftiralar nedeniyle Alper Tunga tarafından öldürülmüştür. Siyavuş'un babası Keykavus'un, oğlunun ölüm haberini aldığı anda, üzüntüsünden karalar giyip yas tuttuğu, elbiselerini ve yakasını parçalayıp dağıttığı, tacının üzerine toprak saçtığı, yüzünü yaraladığı rivayet edilmektedir. Yine bütün İran Siyavuş'un ölümünden dolayı yasa bürünmüş, mavi ve karalar giyip gözyaşlarıyla yollara düşmüş, ağlamaktan sapsarı kesilmiş olarak "Siyavuş! Siyavuş!" diye bütün halk feryat etmişlerdir. Rüstem de Siyavuş'un ölümünden büyük üzüntü duymuş elbiselerini yırtmış, tam bir hafta keder içinde yas tutmuş, Siyavuş'un intikamını almadıkça yüzündeki topraklarını yıkamayacağına ve yası bitirmeyeceğine yemin etmiştir. Taberi'ye göre İran'da daha önce hiç kimse bir musibet sebebiyle bu tarz bir davranış sergilememiş, karalar giyip yas tutmamıştı. Siyavuş'un ölümü Buhara'da kendisinin ölümünden duyulan ıstırapı ortaya koyan taziye şeklinde törenlerin yapılmasına sebep olmuştur. Siyavuş'un öldüğü yer Buhara yakınlarındaki Diz Ruyin şehridir. Zerdüşter senede bir defa buraya gelerek Siyavuş'un öldüğü yerde ağlarlar, kurbanlar

"Taziye ve Felsefe-i Ân", Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran, s. 132; Merçil, Erdoğan, "Büveyhiler", DİA, VI, 498.

²⁵ Chelkowski, "Taziye: Nemayeş-i Bumi-i Pişrov-i İran", Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran, s. 9; Humayuni, Sadık, "Tahlil ez Taziye-i Arusi-yi Kasım (a.s.)", Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran, s. 36.

²⁶ Herodot Tarihi, s. 374.

²⁷ Herodot Tarihi, s. 353.

keserler.²⁸ Görüldüğü üzere matem gelenekleri İslam'dan önce Fars kültürü içerisinde yer almaktaydı. Fars kültürünün İslam'a tesirleriyle birlikte taziye kültürü de Kerbelâ matemleriyle birlikte yeniden vücut bulmuştur. Nitekim yukarıda taziyenin gayr-i resmi başlangıcı olarak sözünü ettiğimiz Tevvabun hareketi ve diğer ilk Şii olaylarına katılanların önemli bir kısmının Yemenli ve İranlı oluşu, söz konusu tesirin en önemli göstergelerinden biridir.²⁹

Matem merasimlerinde Ali Ekber'in atına "Kartal" (عقاب) isminin verilmesi, gelinin ve damadın başına, ellere ve ayaklara kınalar yakılması, zifaf odasının süslenmesi, gelini at üzerinde zifaf odasına kadar götürmek, aile büyüklerinin damada elbise hediye etmesi, çeşitli ihtiyaçlar ve gülsuyunun temini, düğüne katılmış -hasım dâhil- herkese şeker ve tatlı ikramı, ağıt töreninde siyah giymek, önde gelen kişilerin ölümünde baş üzerinde saman saçmak eski Fars geleneğinden nakledilen uygulamalardır. Matem merasimlerinin tamamlanmasından sonra çiçekli açık renk elbiseler giymek de yine eski İran kültüründen kalma bir gelenektir. Taziye'de önemli ve dikkat çekici bir özellik de İmam Hasan'ın ve İmam Hüseyin'in erkek çocuklarına *Şehzade* denilmesidir. Bu unvan İran/Fars şahlarının erkek çocukları için kullanılmaktaydı. İmam Hasan ve İmam Hüseyin'in erkek çocuklarının "Şehzade Kasım", "Şehzade Ali Ekber", "Şehzade Abdullah", "Şehzade Ali Asker" olarak isimlendirilmelerinin nedeni onların kahramanlıklarını ve şahsiyetlerini ortaya koymaktır.³⁰ Diğer taraftan Hz. Hüseyin'in eşlerinden biri olan Şehribanu'nun, Sasanilerin sonuncu Şahı III. Yezdigird'in kızı olması dolayısıyla Sasani hükümdar soyunun Hz. Hüseyin'in çocuklarında devam ettiği mesajının verilmeye çalışıldığını düşünmek de mümkündür.

Merasimlerin, Sünnilerin hâkimiyet ve gücüne karşı bir tepki hareketi olarak siyasi bir politika gereği resmileştirildiğine dair yorumlar da bulunmaktadır. Taziyeler Safevilerin son yıllarında revaç bulmuş,³¹ Selçuklular döneminde ise Sünniler (Hanefi ve Şafii) tarafından da Hemedan

²⁸ Dineveri, *el-Ahbaru't-Tıval*, s. 13; Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, J. Brill, Leiden 1881, II, 599-604; Firdevsi, Ebu'l-Kasım Mansur b. Hasan (934-1020), *Şehname*, çev. Necati Lugal, Milli Eğitim Basımevi, İkinci Baskı, Ankara 1967, II, 368-471, III, 8-140; Yarşatar, İhsan, "Taziye ve Ayinhay-ı Sûkvari der İran kabl ez İslam", *Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran*, s. 122-123; And, *Ritüelden Drama Kerbela-Muharrem-Taziye*, s. 25.

²⁹ Fiğlalı, Ethem Ruhi, *İmamîyye Şiası*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1984, s. 129.

³⁰ Humayuni, Sadık, "Tahlil ez Taziye-i Arusi-yi Kasım (a.s.)", *Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran*, s. 36-37.

³¹ Şehidi, İnyetullah, "Degerguni ve Tahavvul der Edebiyat ve Musiki-i Taziye", *Taziye: Ayin ve Nemayeş der İran*, s. 66; (Hasani, Ali Ekber, *Tarih-i Tahlili ve Siyasi İslam*, Tahran 1379/1999, s. 418.'den naklen.)

gibi Sünnî şehirlerinde bile icra edilmiştir.³² Kacarlarda da matem merasimleri geleneksel olarak devam etmiştir. Ancak özellikle Nasıruddin Şah (1847-1896) dönemi ve sonrası sultanlarının İran'ı Batı tarzı kalkındırmaya yönelik çabaları ulema arasında sert tepkilere neden olmuş ve bu nedenle taziye merasimlerinde ortaya koyulan tepkiler üzerine vezir Emir Kebir şer'i mahkemelerin gücünü zayıflatmaya çalışmış, taziye merasimlerini yasaklayarak din sınıfının otoritesini kısıtlamayı amaçlamıştır.³³

Kerbela Matemlerinde özellikle trajedinin vuku bulduğu aşura gününde “*deste*”³⁴ ismi verilen siyah giyimli organize gruplar ağıtlar eşliğinde göğüslerini, bazen de zincirlerle sırtlarını döverler. Kerbelâ anma merasimleri, Muharrem ayı ile başlayıp Hz. Hüseyin'in şehadetinin 40. günü olan 20. Safer'e kadar devam etmektedir. Ancak sadece bu dönemle sınırlı kalmayıp yıl içindeki çeşitli günlerde de “*ravzahani*”³⁵ (روضه خوانی) denilen anma törenleri düzenlenmektedir.³⁶

Taziye merasimleri içerisinde tiyatral sahneler bulunmakla birlikte, günümüzdeki seyirlik sahne oyunlarından farklı olarak, Şii dinî duygu ve düşüncesinin bir nevi yeniden canlandırılması amacını taşımaktadır. Matem merasimleri, ilk zamanlardan günümüze dinî ve folklorik yönü ağırlı olarak, Şii Müslümanlar için Hz. Hüseyin ve ailesinin acılarına ortak olmak amacıyla yapılan bir kurtuluş ve arınma ayini şekline dönüşse de ideolojik anlamından fazla bir şey kaybetmemiştir. Günümüzde zincirzen ve sinezenlerin vücutlarına mümkün olduğunca ağır bir şekilde eziyet ederek şehitlerin acısını hissetmeleri şeklindeki aşırı uygulamalara daha az rastlanmaktadır. Bu değişimde, kanlı görüntülerin İslam imajına zarar verdiğini düşünen ulemanın tavsiyelerinin rolü büyüktür.

Şii dünyası, Şiiliğin hareket noktası ve temel şahsiyeti Hz. Ali olmakla birlikte, şehit edilmesinin arka planında varlığını sürdürebilen güçlü bir siyasî kuruluş bulunmadığından bu olayla fazla ilgilenmemiş, Hz. Hüseyin'in şehadetini ise Şiiliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimaî ve siyasî hayatın parolası haline getirmiştir. Bugün İslâm dünyasının en büyük azınlık

³² Bausani, A., “Selçuklu Döneminde Din”, çev. Ali Ertuğrul, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Dilek Matbaacılık, Sivas 2007, XI, 454.

³³ Beşiriye, Hüseyin, İran'da Devlet, Toplum ve Siyaset, çev. Mehmet Koç, Ağaç Yayınları, İstanbul 2009, s. 17.

³⁴ Özel kıyafetlerle caddelerde ve sokaklarda Hz. Hüseyin ve yakınları için şiirler okuyarak dolaşan topluluk. Bkz. Muhammed Muin, Ferheng-i Farsi, İntişarat-ı Emir Kebir, Tahran 1992, II, 1535.

³⁵ Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitlerini anma. Bkz. Muhammed Muin, Ferheng-i Farsi, II, 1691.

³⁶ Algar, “İran” –III. Kültür ve Medeniyet-, DİA, İstanbul 2000, XXII, 409.

mezhebini oluşturan İsnâaşeriyye Şiasının özellikle duygu ve gönül hayatını Hz. Hüseyin sevgisi yönlendirmektedir. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinin hatırasını anmak için yapılan söz konusu yas merasimleri Şii dünyasında günümüze kadar önemini hiçbir zaman yitirmemiştir. Hz. Hüseyin'in acıklı sonu İslâm edebiyatında başlı başına bir tür oluşturmuş ve özellikle taziye törenlerinde okunmak üzere Şii şair ve edipleri tarafından "maktel" veya "maktel-i Hüseyin" denilen mersiye ve okuma parçaları kaleme alınmıştır.³⁷

³⁷ Fırlalı, Ethem Ruhi, "Hüseyin", DİA, İstanbul 1998, XVIII, 521.